

SURFEJAR PER L'ALLAU INFORMATIVA D'INTERNET: una assignatura virtual de Campus amb innovacions docents

Autor: Àngels Jiménez
Departament: Filologia catalana
E-mail: angels.jimenez@uab.es

Coautor: Alexandre López
E-mail: alexandre.lopez@uab.es

1. L'ASSIGNATURA

“Surfejar per l'allau informativa d'Internet o...com buscar i organitzar informació en entorns digitals” és una assignatura de 6 crèdits que durant el segon semestre del curs 2005-06 s'ha impartit dins del projecte IntraCampus. Enguany s'oferirà, a més, en el d'InterCampus.

La creació de l'assignatura respon a la constatació de diversos fets:

- En la nostra societat, mercat laboral, en la vida actual en definitiva, cada cop més, són valorades i necessàries les habilitats informacionals. Saber moure's en un entorn complex i altament tecnològic, trobar dins d'aquest la informació necessària en el moment precís, seleccionar la de més qualitat o fiabilitat, organitzar-la per a la seva possible reutilització, etc., no hauria de continuar sent quelcom secundari en la formació universitària, perquè ha deixat de ser un complement, un “valor afegit”, per convertir-se en una necessitat de primer ordre.
- El nou Espai Europeu d'Educació Superior (EEES) vol potenciar l'aprenentatge actiu, l'ús de tecnologies de la informació i la comunicació, així com formar professionals capaços de continuar actualitzant els seus coneixements al llarg de la vida. Aquests objectius, però, són impossibles d'assolir si no s'alfabetitza a l'alumnat des d'un punt de vista informacional. Les tècniques documentals de cerca i gestió d'informació, sobretot en entorns digitals, són coneixements de tipus transversal que hauria d'adquirir tot estudiant sense excepció.
- L'experiència d'anys impartint matèries relacionades amb el coneixement i ús de les fonts d'informació ha permès constatar al professorat de l'Àrea de Documentació, que de forma gairebé generalitzada, els alumnes arriben a la universitat (i massa sovint surten d'ella) amb serioses mancances en aquest sentit. En no saber que existeixen un munt de recursos informatius, com trobar-los o consultar-los, no els utilitzen. Aquest fet empobreix, per exemple, les possibilitats d'aprenentatge o la qualitat de molts dels treballs i activitats que l'alumne realitza. També fa que l'esforç econòmic que suposa per a la universitat mantenir uns fons rics i actualitzats a les seves biblioteques no es vegi

recompensat, a causa de la infrautilització d'un bon nombre de llibres, bases de dades, publicacions periòdiques, etc.

- Una anàlisi feta de diferents Plans d'Estudi de la UAB mostra que, en la majoria, hi manca algun tipus d'assignatura que respongui a la formació de les competències esmentades i que poden resumir-se en:

Saber documentar-se: això vol dir ser capaç de buscar i seleccionar les fonts d'on extreure informació necessària per adquirir coneixements, dur a terme un treball acadèmic, de recerca, per una determinada tasca professional...

Conèixer les diferents tipologies de fonts d'informació, les seves característiques i els tipus de necessitats informatives que poden respondre.

Saber utilitzar de forma avançada recursos tecnològics per a la recuperació d'informació en entorns digitals (bases de dades especialitzades, catàlegs bibliogràfics en línia, buscadors d'Internet).

Ser capaç d'organitzar de forma automatitzada la documentació personal (gestió de referències bibliogràfiques, organització de recursos digitals favorits, disseny de bases de dades documentals i arxius personals).

- La participació en la docència d'assignatures sobre tècniques documentals d'informació existents en algunes llicenciatures de la UAB (Humanitats, Químiques, Periodisme, Comunicació Audiovisual, Publicitat i Relacions Públiques, Traducció...) o la participació en màsters i postgraus, han permès als professors comprovar com de profitoses poden ser per als alumnes.

En definitiva, la percepció d'una necessitat de formació en l'aspecte que ens ocupa, l'escassa resposta de molts dels actuals Plans d'Estudi a aquesta necessitat i l'experiència acumulada com a docents a l'Àrea de Documentació, van impulsar el nostre intent de transmetre uns coneixements, considerats imprescindibles, al major nombre d'alumnes possible. Això és justament "*Surfejar per l'allau informativa d'Internet...*". Fer l'assignatura de forma virtual oferia diversos avantatges: d'una banda, salvàvem les diferències entre els horaris dels possibles estudiants (classes de matí, pràctiques de tarda, classes de tarda, alumnes que treballen, etc.) i de l'altra, en cercar alumnes de tot el campus també evitàvem que la mobilitat perjudiqués la matriculació de l'assignatura.

En el nostre plantejament també va influir el fet que tots dos professors havíem realitzat diversos cursos dels oferts per la Unitat d'Innovació Docent en l'Educació Superior (IDES), per tal de conèixer els nous mètodes docents que venen del bracet de l'adaptació a l'EEES. L'assignatura ens proporcionava un bon marc per experimentar amb llibertat en aquest sentit.

El perfil d'alumne a qui crèiem que podria interessar la matèria era: majoritàriament dels darrers anys de qualsevol llicenciatura, enginyeria o diplomatura, possiblement amb problemes de compatibilitat horària o laboral per fer-la presencial, i amb ganes d'adquirir coneixements útils encara que no estrictament de la seva àrea de coneixement.

2. SISTEMA ORGANITZATIU

Organització per grups: donat que es comptava amb dos professors es va decidir de distribuir els 42 alumnes matriculats en dos grups, cadascun dels quals seria coordinat per un dels docents i funcionaria de forma autònoma però seguint una dinàmica i criteris d'avaluació comuns. Els grups van ser creats considerant els estudis de procedència dels alumnes (12 titulacions diferents). Es formà un grup amb els provinents de ciències, enginyeries i ciències de la salut i un altre amb els d'humanitats i ciències socials. Aquesta divisió s'explica pel fet de pretendre que l'assignatura, tot i transmetre uns coneixements transversals, presentés els seus continguts amb exemples i exercicis vinculats a l'àmbit d'estudi dels diferents alumnes, la qual cosa es pensà que ajudaria a fer la matèria més atractiva, així com a evidenciar la seva utilitat en diferents escenaris d'activitat. El fet que els professors vinguessin de dos àmbits diferents (Ciències i Ciències Socials respectivament) també permetia oferir un coneixement de les fonts d'informació especialitzades adequat.

Els materials de treball : l'equip docent va crear materials específics per presentar l'assignatura, així com per treballar cadascun dels 6 temes que integren el seu programa. Com no es volia limitar l'aprenentatge de l'alumne a l'estudi d'uns apunts publicats al campus virtual, es va decidir d'elaborar, per a cada tema, una presentació en *Microsoft Office PowerPoint* que servís més aviat com a guia de treball. Aquestes presentacions incorporen:

- **Sumari** hipertextual dels diferents aspectes tractats en el tema.
- **Presentació general:** emmarca el tema dins del programa de l'assignatura, explica els objectius, les destreses que es potenciaran, així com la utilitat i aplicabilitat del que s'estudiarà. En definitiva, la seva funció és captar l'interès de l'alumne envers els continguts en presentar-los de forma atractiva i engrescadora.
- **Desenvolupament dels diferents aspectes que conformen el tema:** cada aspecte a treballar està integrat per una part introductòria, deliberadament breu, que proporciona els elements teòrics claus. Aquests elements van sempre acompanyats d'un seguit de propostes (lectura d'articles, textos, visita a pàgines web, elements de reflexió, etc.) orientades a l'aprofundiment dels continguts. Val a dir que aquestes propostes han estat dissenyades i integrades en els materials de forma tal que si l'alumne eludeix la seva realització difícilment podrà dur a terme amb èxit les activitats pràctiques que inclouen tots els temes i que s'expliquen a continuació.

- **Activitats pràctiques:** cada tema inclou dos tipus d'exercicis (obligatoris i opcionals). La seva funció és servir a l'alumne per aplicar allò que ha après, així com per aconseguir les evidències d'aprenentatge a partir de les quals serà avaluat. Al marge d'aquests exercicis, l'alumne pot realitzar activitats voluntàries (fetes per iniciativa pròpia i pensades per ell mateix). A l'igual que les obligatòries i opcionals, poden constituir evidències d'aprenentatge i, per tant, són considerades en l'avaluació.

Com a complement a l'aprenentatge es demanava a l'alumne que en finalitzar cada tema elaborés un resum valoratiu seguint una pauta facilitada pels professors. El resum havia de contenir una reflexió personal sobre: el que havia après treballant el tema, aspectes i exercicis considerats més interessants, habilitats i destreses que creia haver potenciat, dificultats trobades, quantificació del temps de treball dedicat a l'estudi i realització de cada activitat pràctica, opinió sobre els materials proporcionats pels professors, etc.

Ús del Campus Virtual (CV): de les diverses utilitats que ofereix el CV s'han emprat: notícies, agenda, fòrum, espai de publicació de materials, lliurament d'arxius i tutories. Abans però de destacar alguns aspectes sobre l'ús que se n'ha fet d'aquestes eines cal esmentar que l'organització de l'assignatura en dos grups autònoms però que havien de compartir una mateixa aula virtual ha suposat un repte quant a gestió i organització de l'espai del CV. Els problemes plantejats en aquest sentit eren diversos i amenaçaven amb provocar una considerable pèrdua de temps, tant per als alumnes com per als professors, si no s'arbitraven mesures organitzatives que permetessin d'identificar i localitzar amb rapidesa, dins de l'espai virtual comú, notícies, arxius, consultes, etc. corresponents a un o altre grup. Els problemes dels quals parlem són, per exemple:

- Diferenciació de notícies publicades per cadascun dels professors i adreçades únicament al seu grup, de notícies generals adreçades a tots dos grups.
- Organització de la secció de materials per tal que cada professor disposés d'una àrea pròpia on publicar comentaris, qualificacions, arxius, etc.
- Organització de l'espai de fòrums.
- Identificació dels arxius lliurats pels alumnes que s'adrecen a un o altre professor, quan tots els arxius arriben a un espai comú de recepció.
- Identificació de les consultes de tutoria destinades a cada docent, quan totes es mostren dins d'un llistat únic.

Haver creat dues aules o espais virtuals totalment diferenciats hagués estat segurament la solució més còmoda. El seu inconvenient, però, era que impossibilitava la relació i interacció entre la totalitat d'alumnes matriculats a l'assignatura, cosa que es considerava avantatjosa per al procés d'aprenentatge de la matèria.

III Jornada d'Innovació Docent 2006

Els problemes esmentats no eren de difícil solució però va resultar clau intuir-los abans de posar en marxa la docència. Així doncs, algunes de les normes de funcionament establertes que van resultar força útils al llarg del curs van ser, per exemple:

- Encapçalar les notícies publicades pels professors amb “Grup A” “Grup B” o “Per tothom” segons els destinataris.
- Crear una clara estructura de carpetes per a cada professor en les seccions de materials i fòrum.
- Comunicar als alumnes que, tant a l'hora de lliurar arxius com en fer consultes a les tutories, encapçalassin els seus missatges amb el nom del seu tutor.

Les principals eines d'interacció en el marc de l'assignatura han estat les notícies, els fòrums i les tutories:

Les notícies: atès que es tractava d'una assignatura estrictament virtual s'ha potenciat molt el seu ús, pel fet de creure que constitueixen un instrument clau a l'hora d'aconseguir que l'alumne se senti acompanyat. També perquè ajuden a deixar constància de la presència dels professors en el CV. Han servit per informar de la publicació de nous materials, qualificacions, activitats culturals, recordar dates de lliurament de treballs, etc.

L'agenda: ha estat una eina de planificació i organització molt utilitzada tant pels docents com pels alumnes. Es va emprar regularment per informar dels períodes establerts per treballar els temes, així com dels terminis de lliurament d'exercicis. S'ha observat que l'estandardització de la forma i contingut dels missatges publicats a l'agenda, per comunicar esdeveniments recurrents, contribueix a facilitar l'ús rutinari d'aquesta eina per part dels alumnes, que amb una simple ullada identifiquen la naturalesa de les novetats incorporades.

Els fòrums: es van crear fòrums independents (restringits als membres de cada grup) i comuns (oberts a tots els alumnes matriculats). Els primers tenien a veure amb aspectes treballats en els diferents temes i cada docent dinamitzava els del seu grup. Dels segons se'n van crear 3:

- **Qui és qui:** on professors i alumnes havien de fer una presentació de si mateixos.
- **Passa paraula:** destinat a la resolució de dubtes d'interès general relacionats amb els continguts de l'assignatura. Es tractava d'un espai on alumnes i professors podien proporcionar respostes a les qüestions plantejades per altres companys. Si bé un fòrum d'aquesta naturalesa resulta molt enriquidor per la interacció que genera, exigeix una constant supervisió del docent per tal de subsanar possibles errors en respostes elaborades pels alumnes.
- **Sala de descompressió:** de caire totalment lúdic. Era el lloc on anar per “desconnectar” una estona del treball quotidià. Es va parlar de música,

cinema, es van recomanar activitats culturals, llibres, etc. Els alumnes van valorar molt positivament l'existència d'aquest fòrum.

Tutories: eren el canal per tractar directament amb el professor qüestions personals relacionades amb l'assignatura. Les consultes d'interès general rebudes per aquesta via es redireccionaven cap el fòrum "Passa paraula".

En relació a l'ús de l'eina de lliurament d'arxius cal esmentar que l'experiència aconsella que s'estableixin terminis més aviat amplis (així ho sol·liciten també els alumnes). Fixar un únic dia de lliurament pot generar problemes (de vegades l'alumne té la feina feta i oblida enviar-la el dia fixat o no la pot lliurar per mal funcionament de la xarxa, desconexió puntual del CV, etc.).

3. DINÀMICA DE L'ASSIGNATURA:

A l'inici del curs es realitzà una trobada presencial de presentació. La decisió de fer-la va respondre a la voluntat de reduir la possible preocupació d'aquells alumnes que cursaven per primera vegada una matèria virtual o que no estaven prou familiaritzats amb l'ús del CV. Tot i haver-la trobat positiva, l'equip docent pensa que en un futur proper aquesta sessió no serà necessària.

Seguint la voluntat de normalitzar i estandarditzar processos, per tal d'agilitar les tasques rutinàries de funcionament, es va considerar convenient crear un protocol de treball docent. Aquest va evidenciar la seva funcionalitat al llarg el curs i es concretava en:

- Publicació dels materials per treballar un dels temes.
- Inclusió a l'agenda de la informació relativa al període disponible per treballar-lo, amb indicació del termini de lliurament dels exercicis i resum valoratiu corresponents: els períodes van ser d'entre 12-15 dies. Els exercicis es lliuraven, com a màxim, l'endemà de la finalització del període de treball.
- Recepció de les activitats i resums valoratius dins del termini establert.
- Publicació dels materials d'un nou tema.
- Lectura, per part dels professors, dels resums valoratius lliurats i elaboració d'un document de síntesi amb transcripció literal de les idees i comentaris més significatius fets pels alumnes. Publicació del document en el CV.
- Revisió dels exercicis rebuts i difusió de correccions: en alguns temes es van remetre comentaris i correccions personalitzades, en altres, es van publicar correccions generals al CV.

4. SISTEMA D'AVALUACIÓ

S'optà per una avaluació continuada basada en la valoració de:

- La carpeta o *folder* personal de l'alumne
- El grau de participació en activitats de grup
- La puntualitat en el seguiment de l'assignatura

Evidències d'aprenentatge: per superar la matèria calia aportar "proves" (evidències) demostratives de què i quant s'havia après. Una evidència de qualitat havia de reflectir, no simplement que l'alumne havia treballat, sinó que havia assolit coneixements i destreses relacionades amb els objectius de l'assignatura.

La forma d'aconseguir evidències era la realització d'activitats. Per exemple: en uns casos, un exercici obligatori elaborat correctament podia esdevenir una bona evidència. En altres, aplicar per iniciativa pròpia coneixements de l'assignatura, a activitats d'altres matèries, del lloc de treball, la vida quotidiana, etc. i comunicar-ho de forma adient al professor, en podia constituir també una excel·lent prova d'aprenentatge.

El *folder* o carpeta personal: l'alumne duia a terme la seva elaboració seleccionant, d'entre totes les activitats realitzades durant el curs, aquelles que millor demostrassin el seu aprenentatge. La carpeta, que seria presentada al professor en acabar l'assignatura, no podia ser un simple arxivador d'exercicis fets, sinó més aviat un mirall que reflectís els coneixements i destreses adquirides. En l'avaluació del *folder* els docents van valorar tant els aspectes formals de presentació, com la qualitat de les evidències aportades.

5. IMPRESSIONS DELS DOCENTS SOBRE L'EXPERIÈNCIA

Impartir la present assignatura virtual de Campus, així com haver rebut valoracions dels alumnes a través d'una enquesta anònima passada a final de curs, ha permès als docents copsar un seguit de qüestions que es comenten a continuació per la seva possible utilitat:

- Sovint hi ha alumnes que tendeixen a concebre les assignatures virtuals, i més si són de lliure elecció, com a matèries lleugeres, que han de tenir un baix nivell d'exigència i poca càrrega de treball. Alguns les matriculen no tant per interès, sinó per motius d'horaris o qüestions laborals. Aconseguir que l'alumne superi aquesta idea preconcebuda no resulta fàcil pel docent en un entorn virtual, però és necessari per garantir l'aprenentatge, la bona marxa de l'assignatura i evitar que el descontent o les crítiques d'alguns, manifestades, per exemple, a través de comentaris als fòrums, generalitzin un estat d'opinió negatiu i enrareixin l'ambient de l'aula.

III Jornada d'Innovació Docent 2006

- A la universitat hi ha encara alumnes que presenten certa manca de familiaritat en l'ús del CV, pocs coneixements d'informàtica a nivell d'usuari i d'utilització de recursos d'informació digitals. Aquests tipus de mancances poden limitar el grau d'aprofitament a l'hora de cursar assignatures virtuals.
- Ha sorprès positivament l'alta implicació i participació dels alumnes en l'assignatura, el seu seguiment majoritari, la puntualitat en el lliurament d'activitats i la cura mostrada en l'elaboració de les carpetes personals. Es considera que això es justifica per l'esforç realitzat per l'equip docent en relació a: planificació de l'assignatura, disseny de materials de treball que afavorissin l'aprenentatge actiu, adequació d'activitats a àmbits d'estudi i interès diversos, previsió de possibles problemes i solucions, presència diària en el CV, dinamització de fòrums, rapidesa en la resposta a dubtes plantejats i en la correcció d'exercicis. En aquest sentit, cal assenyalar que ha estat de gran ajuda la formació rebuda en matèria d'estratègies i innovació docent, en els cursos de formació de professorat impartits per l'IDES.
- L'estandardització de processos i normalització de documents recurrents es mostra clarificadora i de gran utilitat en la docència virtual. Contribueix a l'estalvi de temps tant del professor com de l'alumne, imprimeix un caire d'organització a l'aula i agilita la dinàmica de l'assignatura.
- La autogestió del temps, necessària per acomplir amb els requeriments de l'avaluació continuada i seguir el ritme de treball de l'assignatura, ha estat un dels principals problemes per als alumnes. No obstant això, es tractava principalment d'una manca de costum. En acabar el curs la majoria ha valorat positivament la capacitat de gestió adquirida cursant la matèria.
- Els resums valoratius sol·licitats després de treballar cada tema han estat una valuosa eina de reflexió i autoavaluació per l'alumne. L'ajuden a seguir el fil de l'assignatura, estructurar els coneixements, relacionar-los entre si. D'altra banda, serveixen al professor per obtenir informació periòdica sobre la marxa de l'assignatura i l'aprenentatge dels alumnes, detectar mancances, problemes i actuar en conseqüència.
- Un altre dels punts forts de l'assignatura ha estat la llibertat d'elecció en molts dels exercicis per tal que els alumnes poguessin centrar la part de cerca d'informació a qüestions del seu àmbit de coneixement. Aquest aspecte era important per tal que, atesa la heterogeneïtat dels estudis dels alumnes, poguessin encarar l'assignatura no només com a una assignatura de lliure elecció, sinó com a part del procés d'aprenentatge de la seva disciplina en una vessant, la cerca d'informació, que no estava massa treballada en els seus estudis i que els ha permès, en alguns casos, lligar-ho a algun treball o pràctiques que havien de realitzar paral·lelament.

- L'ús intensiu de recursos de la Universitat en fonts d'informació els ha proporcionat un bagatge i una guia, que segons molts d'ells ja deien, no només aprofitaran en el seu futur professional sinó que ja podran aprofitar al llarg de la llicenciatura, com ara el catàleg de les biblioteques, una eina pel nostre parer no prou aprofitada pels alumnes.

6. CONCLUSIONS

Engregar una nova assignatura de lliure elecció, virtual i pensada per a tots els estudiants de la Universitat, planteja un procés d'anàlisi previ important atesa la heterogeneïtat de l'alumnat, la varietat de motivacions i les diferents disciplines de procedència.

El nombre majoritari d'alumnes que va manifestar, a través d'enquesta anònima passada a final de curs, haver vist superades o complertes les seves expectatives, així com els resultats d'aprenentatge observats pels professors, mostren l'encert en la tria del mètode docent i d'avaluació.

S'ha pogut constatar la validesa de la planificació i dels materials de treball dissenyats, els punts forts de l'assignatura però també els febles, com ara per exemple, la manca de tot el necessari (a nivell bibliogràfic i referencial) per dur a terme una docència i aprenentatge de la matèria totalment virtual. En determinats moments, en no comptar amb les fonts necessàries en format electrònic, l'alumne es va veure obligat a visitar la biblioteca "física". Això, tot i que els docents no ho consideren negatiu, sinó més aviat enriquidor, va suscitar força queixes per part dels estudiants. Altra limitació va ser que els recursos de la biblioteca disponibles en línia (com ara bases de dades especialitzades) només són accessibles des d'ordinadors connectats a la xarxa de la UAB (cosa perfectament comprensible). Això no representa cap problema. Els alumnes poden configurar l'ordinador des del qual treballen i gaudir-ne de la connexió de forma gratuïta només seguint unes senzilles instruccions (això sí, han de tenir accés a Internet). No obstant, les dificultats es van presentar per la manca de coneixements informàtics a nivell d'usuari d'alguns alumnes. Aquesta va arribar a impedir, en algun cas, la configuració del PC domèstic. Com a conseqüència, l'alumne, en lloc de treballar des de casa o qualsevol altre lloc, havia de realitzar algunes activitats des d'ordinadors de la pròpia UAB (aules d'informàtica, biblioteca), cosa que també suscitava queixes.

Experimentar alternatives o innovacions docents, i més quan s'imparteix per primer cop una assignatura, obliga a plantejar-se constantment la validesa dels mètodes emprats i a aprendre quina és la millor manera per aconseguir que els alumnes sedimentin uns coneixements de forma continuada i duradora. Un exercici d'autoavaluació constant per part del professor, en aquest sentit, es fa necessari al llarg del curs.

III Jornada d'Innovació Docent 2006

Tot i la dificultat de mesurar quantitativament els resultats de la docència pensem que a nivell qualitatiu (i també per l'opinió rebuda pels propis alumnes), la conclusió d'aquest primer any no pot ser més favorable. És per això que s'ha cregut oportú presentar l'experiència en un àmbit d'intercanvi com és aquesta Jornada. Potser el sistema organitzatiu, la dinàmica, el tipus de materials de treball creats o la forma d'avaluar emprades poden resultar útils a altres docents o, si més no, aportar idees orientades a la dinamització i gestió d'assignatures virtuals o presencials.